



# **INFOLEHT Nr.27**

*Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu väljaanne*

**30.09.2005**

---

## **HEA LUGEJA!**

Meie lühike ja kaunis suveaeg on jälle kord minevikuks saanud ja kahju küll, see üks ei avane enam kunagi. Just nõndasama on inimese eluaastatega - mis möödab, see päästmatult. On ju küll mõned, kel sellega teistest raskem leppida. Mis imeasju küll tehakse ja ette võetakse, et aastate eest pageda või neid salata! Omamoodi mimikri, mis peaks neid kaitsma. Kelle eest? Tegelikult vist ikka üsna paljude eest. Kõigi nende eest, kes peavad inimese väärtuseks tema noorust, kelle jaoks küps iga on taunimisväärne ja vanadus võrdub surmaga. Lohutab, et sääraseid väärtushinnangud kuuluvad võõrastele. Ja nende jaoks pole mõtet pingutada, sest loevad omad. Ja nemad teavad, kui vana või noor sa oled, kuidas sa elad ja hingad. Selle juures ei määra su välimus midagi.

Meie rahvas öeldakse mammona-kummardaja olevat. Juba nõ eelmises Eestis olevat tekkinud selged vaheseinad vaeste ja rikaste, peremeeste ja maatameeste vahele. Usun mäletajate juttu, aga loodan ka, et nõnda nagu praegu ei kulgenud veelahe ka siis kõigil ühtviisi ainult piki seda joont.

Töö on viinud mind kokku paljude inimestega erinevatest aegadest. Olen kohanud neid, kel pealtnäha puudub vähimgi põhjus või võimalus olla õnnelik, aga ta on seda ometi - vaikselt, sügavalt, kindlalt. Ja on teisi, kellele saatus oleks nagu küllusesarvest jaganud kõike, ent ilma jätnud sellest kõige olulisemast - oskusest olla õnnelik. Ma arvan, et ihuüks ei ole keegi ka kogu maailma tarkuse ja rikkusega õnnelik.

Üks kaunemaid asju, mida elu võib pakkuda, on oskus anda. Just nimelt oskus, sest see, kellele soovitakse midagi anda, ei pea tänutundest kummargil käima. Sama kehtib ka vastuvõtmise kohta, sedagi peab oskama. Vead võivad maksta head suhted või koguni sõpruse. Tegelikult on andmise ja vastuvõtmise sügavam mõte pakkuda üksteisele rõõmu, olenemata sellest, kumb osa kellelgi parajasti täita. Parajasti sellepärast, et keegi ei või kunagi teada, mis elul varuks.

Inimese elu võib tinglikult võrrelda aastaga. Siin on oma kevad, suvi, sügis ja talv. Enamasti on teada, mida üks või teine toob või viib, alati see seaduspärasus küll ei kehti, ei looduse ega inimesegi puhul, ent üldjoontes ometi.

Meie tänase lehe isikulugu on Juhan Nurmest, tulevikulootuste ja unistustega poisist, kes kaheksateistkümnnesena pidi oma elus kõik teiseks mõtlema. Kevadele järgnes talv. Täna võiks ta väita, et tema elus on kõike olnud ja mis veel tuleb, ei tea. Ja kui temaga peaks elutarkusest rääkima, siis ta kindlasti muigaks ja kinnitaks, et elutarkus pole mingisugune tarkus, kõige targem on inimene keskkooli lõpetades!

Päikselist sügist kõigile!

**Liina Kusma**

## FOORUM TAOTLEB PUUDETOETUSTE SUURENDAMIST

Meie liidu juhatuse ettepanekul arutasid puuetega inimeste organisatsioonide esindajad kahetsusväärseks kujunenud olukorda puudetoetustega. Puudetoetust makstakse igakuiselt puudest tingitud lisakulutuste kompenseerimiseks, vastav seadus jõustus 1. jaanuaril 2000.

Viis aastat on sügava, raske ja keskmise puudega täiskasvanu toetus püsinud muutumatuna. Selle raha eest peab inimene suutma tasuda talle eluliselt vajalike abivahendite, ravimite ja teenuste omaosaluse või täishinna. Pidevalt kallinevatest abivahenditest ja teenustest loobuda ei saa, see tähendaks loobumist tööst, iseseisvast elust.

Liikumispuudega Inimeste Liit, Pimedate Liit, Kurtide Liit, Vaimupuudega Inimeste Tugiliit ja Eesti Puuetega Inimeste Koda pöördusid sotsiaal- ja rahandusministri, Riigikogu sotsiaal- ja rahanduskomisjoni ning parlamendifraktsioonide poole ettepanekuga tõsta puuetega inimeste sotsiaaltoetuste arvutamise aluseks olevat sotsiaaltoetuste määra tasemele, mis tagaks toetuste 30-protsendilise tõusu 1. jaanuarist 2006. Teatavasti kehtestab Riigikogu sotsiaaltoetuste määra igaks aastaks riigieelarvega.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse järgi makstavate puudetoetuste määr on selle seaduse kehtima hakkamise ajast (01.01.2000) püsinud muutusteta 400 krooni.

Ainuke toetuse suurenemine leidis aset Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse muutmise seadusega (jõustus 01.01.2001), mil täiskasvanud sügava puudega isiku igakuine toetus suurenes 150 protsendilt 160 protsendile sotsiaaltoetuse määrast ja raske puudega isikul 100 protsendilt 105 protsendile. Rahaliselt tähendas see sügava puudega inimesele toetuse tõusu 600 kroonilt 640 kroonile ja raske puudega inimesele vastavalt 400 kroonilt 420 kroonile. Muude toetuste puhul suurenemist ei toimunud, nii on toetused (v.a. nimetatud kahe toetuse väike tõus 2001. a.) püsinud samal tasemel pea kuus aastat.

Lisaks kaotati Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse muutmise seadusega, mis jõustus 01.01.2002, transpordi- ja telefoni kasutamise toetus puudega inimesele.

1. aprillist 2005 ei maksta selle seaduse alusel enam riiklikult hooldajatoetusi, nimetatud toetuste määramine on antud omavalitsuste pädevusse. Selle sammu mõju puudega inimeste toimetulekule saame hinnata alles ajalises perspektiivis.

Meie poolt nõutud 30-protsendiline toetuste määra tõus ei taga veel toimetuleku paranemist, vaid katab vaevu seaduse kehtimise ajal toimunud inflatsiooni.

Praeguse kava järgi taotleme kohtumist sotsiaalministriga, oktoobri algul Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimehega, pärast 2006. aasta riigieelarve eelnõu esimest lugemist parlamendifraktsioonide esindajatega. Asjade käik on üsna sarnane sellega, mis eelmisel aastal abivahenditele ja rehabilitatsioonile lisaraha nõudes.

Siis õnnestus väike võit saada. Miks peaksime tänavu vähemaga leppima?

*Auli Lõoke, ELIL tegevjuht*

## SUVISEID SÕNUMEID:

### SPORTLIK REHABILITATSIOON SOOMES

4.- 10. juunini oli kolmel noorel inimesel (Jüri, Kristi ja Kersti) võimalus osaleda Soome Invaliidiliito korraldatud laagris Pohja matkakeskuses. Laagris osalejad olid kõik ratastoolides, välja arvatud abistajad nagu minagi. Kuna ei olnud teada, missugused olud ja tingimused laagrilisi ees ootavad, siis soovisid Jüri ja Kristi, et oleksin vajadusel neile abiliseks. Laagripaika kohale jõudes nägime, et elamistingimused olid meie jaoks suurepäraseks. Ratastoolis olevale inimesele olid kohandatud ruumid kõikide mugavustega. Kuna tegemist oli suure matkakeskusega, siis maa-ala oli

ka võrdlemisi suur. Metsatukkedes olid väikesed majakesed elamiseks, loomulikult saun, kus ka meie laagrilised käisid ning järv oma võluva ümbrusega. Laagris osales 17 ratastoolis inimest, kaks nendest korraldajad Tiina Siivonen ja Jukka Parviainen, enamikus 20-30-aastased inimesed ning lisaks 7 abistajat. Matkakeskuses viibivate elanike toitlustamine toimus meie ööbimiskohast natuke eemal ja sinna jõudmiseks tuli kätele valu anda, mis ei olnud kõigile lihtne. Tee söögikohta kulges küll allamäge, aga tagasitee oli vastupidine. Kerge ei olnud see liikumine kellelegi, aga aega oli ja vajadusel olid abistajad olemas. Kui esimesel päeval olin ma Jürile abiks tee läbimisel, siis järgmistel kordadel abistasin teda üha vähem. Harjutamine teeb tugevamaks!

Päev algas kogunemise ja hommikvõimlemisega, mis hoidis virgena terve päeva. Pohja matkakeskuses tutvustati laagrilistele igal päeval vähemalt 4 spordiala, mida on võimalik ratastoolis harrastada. See oli justnagu "vana tuttava" spordialaga uuesti tuttavaks saamine. Lihtsate vahenditega oli võimalik ka kõige raskemal liikumispuudega ratastoolis oleval inimesel nt võrkpalli, noolepuhumist, väravpalli, curlingut mängida. Miniväljakul mängiti ka saalihokit. Väljak meisterdati kahest pikast pingist ja väljaku otstes paiknesid väravad. Mäng oli väga hasartne, aga samas jõukohane kõigile. Et kõike kogetut mitte endale hoida, tegin ettepaneku Signe Falkenbergile seda mängu ka spordilaagris proovida. Loomulikult ei jätnud see mäng Eesti spordisõpru külmaks. Lahe mäng, miks mitte ka tulevikus mängida! Sel ajal, kui Kristi ja Jüri innuga mängisid, oli minu ülesandeks Jüri fotoaparaadiga kõike toimuvat jäädvustada.

Lisaks sportimisele saime ka uusi teadmisi. Professionaalsed lektorid rääkisid puuetega inimesi puudutavatest seadustest ja abivahendite kättesaadavusest. Kohal oli Invalidiliitto esindaja, rääkides liidu tegevusest ja plaanidest; neuroloog, kes rääkis uuematest teaduse saavutustest selgroovigastuste ravis. Soome rahvusvaheliselt tuntud odaviskaja, kes demonstreeris spetsiaalselt temale valmistatud aluselt odaviset ning huvilised said seda samuti proovida; laagri juht Tiina rääkis reisimuljetest ning reisimisvõimalustest maailmas ja käis ka aeroobikatreener, kes viis läbi suurepärase treeningu.

*Kõik lektorid olid ratastoolis, mis näitab seda, et vaatamata elu keerdkäikudele on võimalik täisväärtuslikult edasi elada!*

Ühel päeval käis rääkimas noormees Helsingi abivahendite keskusest ja näitas, kuidas tuleks korralikult ratastooli hooldada. Kaasas oli tal Soomes hetkel popim ratastool *Sopur*, mida ka huvilised võisid proovida. Kristile meeldis uus ratastool väga. Tundus, nagu oleks see justnagu temale kohandatud. Heas ja mugavas toolis liikumine on ikka väga oluline. Kõik osavõtjad said lisaks veel kingituseks põlle, et ratastooli puhastamise ajal riided ei määrduks ning võtmekomplekti. Nendel päevadel ei puudunud ka teatud ekstreemsused. Ühiselt läbiti soine ja puujuurikaid täis matkarada, mis algselt oli mõeldud kõndivatele inimestele, kes liiguvad puude külge seotud trosside peal. Ümbritsev maastik on kaljune, julgemad katsetasid oma oskusi ratastooli valitsemisel kaljusel maastikul nõ ronides. Õnneks keegi ei kukkunud. Omamoodi proovilepanek oli ka laagri viimasel õhtul saunast külma järve ujuma minek, kus lõdisevatel abistajatest noormeestel tuli ratastoolis neiukesi süles vette viia ja sealt hiljem ka välja tuua.

*Olin vaimustuses laagri korraldusest.*

Mina ja Krista Neering oleme korraldanud rehabilitatsioonikursusi Karaski keskuses, kus suurem osatähtsus on olnud inimese psühholoogial ja eneseabil. Aga miks mitte meilgi korraldada analoogset laagrit liikumispuudega inimestele? On ju liikumine kasulik, sisemist jõudu annavad ka loengu kuulamine endaga sarnases seisus inimeselt ning tutvumine uute inimestega.

Soomest jäi meelde veel laagriliste hea läbisaamine ja kogemuste vahetamine. Muruväljakul harjutati iseseisvalt ratastooli tulekut, üksteisele oma nippe ja liikumistehnikaid demonstreerides.

*Kui ei proovi, siis ei saagi teada, kas saad hakkama!*

Kui Jüri ja Kristi mind Soome kaasa kutsusid, olin algul väga kahtlev. Soov kaasa minna oli suur, aga sisemaal elava inimesena ei ole ma soome keelega kokku puutunud. Kristi ja Jüri olid loomulikult mulle tõlkideks, kuid laagris oleku päevadel hakkasin juba mõndagi ise aru saama.

***Olen tänulik Jürile ja Kristile võimaluse eest osaleda nendega koos selles laagris.***

***Sealt saadud ideid aga püüan edaspidi rakendada.***

## SUVI LÄÄNE-HARJUMAA INVAÜHINGUS

### **Lääne-Harjumaa Invaühingu ettevalmistus suveks algas ühepäevase sõiduga Helsingisse 3. mail.**

Oli ühine tore üle-mere reis, invaühingu liikmetele lisaks nende pereliikmed ja Keila pensionärid. Päev oli väga pikk - vara üles, hilja voodi. Helsingi linnas liiguti bussiga, giidi juhendamisel, vahelduseks astuti sisse mõnda muuseumi. Sellega täienes meenutuste varasalv tublisti.

**Suve alguse võtsime vastu Sauel Lääne-Harju, Nissi ja Saue FPI ühingute ühise spordipäevaga.** Võimlesime vaeguritele ja vanuritele spetsiaalselt mõeldud programmi järgi Saue ühingu esinaise Elena Kalbuse juhendamisel, võtsime osa Saue raamatukogus avatud uute raamatute näitus-müügist, suplesime basseinis ja lõpetuseks kinnitasime keha Saue Gümnaasiumi sööklas. Kõik see toimus ühe katuse all. Oli kaunis päev.

**Traditsioonilised ELIL suvepäevad Karujärvel** vajavad viimasel ajal osavõtjatelt tõsisemat ettevalmistust. Igale ühingule oli eelnevalt teatatud esitatava näidendi teema. Kui varem ei jõutud "kokku mängida", siis teel Saaremaale oli seda viimane aeg teha. Meie teema oli seekord "Pehmed ja karvased". Peaosatäitjatele jagasin juba varem käsikirjad välja. Ka pehmed ja karvased - lõvi, jännes ning koer olid kaasas. Jutustaja käes oli vahepalade märguandeks oma lapselapselt laenatud käpiknukk - vares. Seekord oli ka võimalus tellida 4-tunnine suvepäevade video, mida saame talvistel kokkutulemistel koos vaadata.

**Kõik Harjumaa puuetega inimeste ühinged said koos veeta ühe suvepäeva 11. augustil Nelijärve puhkebaasis.** Soojenduseks tehti matk ümber järve, siis paadisõidud, pallimängud ja suplemine järves. Taevataat pidas kokkuleppest kinni ja alles meie ärasõidu eel hakkas vihma tibutama.

Maia Seepter, Lääne-Harju IÜ liige

\* \* \* \* \*

**Meie ühingu liikmetel on pikaajaline traditsioon korraldada maikuu lõpul Keila linna päevade raames loterii, millest saadud tulu kasutame suvise ekskursiooni korraldamisel.** Esemetega toetavad Keila Sotsiaalkeskuse käsitööringid, samuti mitmed sponsorfirmad nii Keilast kui Tallinnast. Tänavu soosis ilmataat meie ettevõtmist ning loterii vastu huvi tundjaid jätkus hilise õhtuni.

**Sellel suvel viis tee meid Läänemaale.** Paljud on käinud Haapsalus tervist kosutamas, kuid vähesed on varem viibinud Läänemaa teistes looduslikult väga kaunites paikades.

Reis oli kahepäevane. Esimesel päeval külastasime Koluvere lossi, jalutasime iidse lossipargis. Matsalu Rahvusparki keskuses Penijõel vaatasime filmiprogrammi, millest saime ülevaate Matsalus pesitsevatest lindudest, sealsest loodusest, metsades ja rannaaladel elavatest loomadest, looduse kaitseks tehtavatest tööddest. Stendidel oli võimalik nupule vajutades kuulata erinevate lindude laulu ja teada saada, et meie kodune suitsupääsuke rändab pesitsema kaugele Lõuna-Aafrikasse. Pikema peatuse tegime ka Suitsul, kus tublimad ronisid vaatlustorni (teiste seas ka noormees, kes käimiseks kasutab kahte karku). Läbida tuli 750-meetrine laudadest matkarada. Pilvitu taevas ja soe suvepäike, imeline loodus ja värske õhk, piknik Suitsu rannaniidul - kas on veel midagi enam tervise kosutamiseks tahta! Kuna meie bussijuht oli ühtlasi ka ekskursioonijuht, siis saime ehedalt otse looduses näha, milline on puisniit, milline rannaniit või rannakarjamaa, sõidu ajal tutvustas ta meile kohti, millest möödusime. See andis loodusreisile palju juurde.

Väga sügava mulje jättis Hanila muuseum, kuhu on ümberkaudsetest küladest kogutud vanu, rannarahvale omaseid aastakümneid tagasi kasutusel olnud esemeid. Teisel korrusel olnud rõivaste ja käsitööesemete kogult ei saanud naised kuidagi silmi ära. Ööbimiseks oleme alati otsinud sellise koha, kus saab ise hommiku- ja õhtusööki valmistada. Kärmetel naistel pole see probleemiks ning tuleb oluliselt odavam. Sedapuhku saime öömaja asjus kaubale Eestimaa pimedate ja vaegnägijate

suvised puhkepaiga, sihtasutuse Jursu Puhkekeskus perenaisega. Suurt elevust valmistas sinna jõudmine. Kuna keegi polnud varem seal käinud, siis perenaine juhatas meile teed, mis viis läbi Haapsalu. Meie aga tahtsime veidi lõigata ning sõita otse kõrvalisi teid pidi. Kuna pöörasime ühe teeotsa võrra varem ära (kaardil seda väiksuse tõttu polnud), siis eksisime kapitaalselt ära ja "lõikamine" lõppes sellega, et olime täpselt samas kohas ringiga tagasi. Teise päeva hommikul tegime ringkäigu bussiga Haapsalus, külastasime Raudtee Muuseumi ja seejärel suundusime Noarootsi. Sealne Saare Lycholmi mõis koos hobusetallidest tehtud muuseumiga, Pürksi mõis, Österby sadam ja Noarootsi kirik ning rootsi stiilis rannakülad haarasid meid niivõrd enesega, et sel korral rohkemaks aega ei jätkunud. Eestimaal on väga kauneid paiku ja ringi liikudes kosutad hinge ning õpid jälle midagi uut. Juba hilissügisel hakkame järgmise suve reisisihte seadma, et inimesed saaksid varakult oma plaane seada ja reisiraha koguda. Üheteistkümnene tegevusaasta jooksul oleme pea kõikjal käinud, kuid viimastel aastatel muutub raskustele vaatamata Eestimaal nii palju, et ikka leidub paiku, mida vaatama minna. Ehk kunagi saab sihte seada ka lõunapoolsete naabrite külastamiseks.

\* \* \* \* \*

**Keivadel käivitas Keila Sotsiaalkeskus projekti "Lääne-Harjumaa puuetega inimeste ning pikaajaliste töötute tööhõivealane ja sotsiaalne rehabilitatsioon",** mille käigus koolitati välja mitu tugiisikut, iga paari valla peale üks, kelle ülesandeks on leida kodudest sellise sihtgrupi inimesi ja neid taas ühiskonda kaasata. Keila Sotsiaalkeskuses töötab MTÜ "Töötähe", kus saavad paljud puudega inimesed tööd teha, teiste hulgas ka meie ühingu liikmed. Paraku jäid ruumid kitsaks ja selle projekti raames rajati Keilasse Töökeskus. Asukoht on Põllu tänaval ühiselamu tüüpi maja alumisel korrusel, endise toidupoe ruumides. On selge, et paljud inimesed ei ole siiski võimelised omal käel firmas töötama, nende töötempo on aeglane. Neile on Töökeskus väga vajalik. Loodame, et see projekt kahe aasta pärast ikka oma jätku leiab.

Lea Kõre, Lääne-Harjumaa Invaühingu esimees

## VÕRU RATASTOOLIKLUBIS

Võru Ratastooliklubi asutati 15. detsembril 1999. aastal. Praegu on esimeheks Väino Marjak. Meid on vähe, oleme sõbralik ja kokkuhoidev pere, kõik tunnevad ja teavad üksteist. Korraldame vahel kokkutulekuid ja boccia-võistlusi, teeme neid alati looduse rüpes, meie esimehe Väino pool ilusas maakodus. **Juunikuus olid meil võistlused Väino kodus.** Esimees ise sõidutas invabussiga rahva kohale. Oli väga tore päev, laulsime ja mängisime bocciat, meenutasime eelmisi kokkutulekuid. Meil on häid boccia-mängijaid nagu Väino ise, Vasja, Siina, Aleks. Väino kodus on tore ja sõbralik õhkkond.

**26.-30. juulil käisime Elva laagris.** Seal on üritusi väga mitmelt alalt, nii et igaüks saab millestki osa võtta. Koos on puudega inimesed üle kogu Eestimaa. Saab palju suhelda, leiab uusi sõpru ja tuttavaid. Laagri eestvõtjateks on tublid naised Signe ja Mai. **20. augustil olid üle-eestilised boccia karikavõistlused** Rõuge kaunis Ööbikuorus. Ka meie klubi võttis sellest osa, pannes välja 4 võistkonda.

**29. ja 30. augustil korraldas meie Invakoda Narva reisi,** millest oli ka meil võimalik osa võtta. Reis oli imetore ja jäi kauaks ajaks meelde. Esimene peatus tehti Palamusel, Tootsi mail. Praegune Palamuse kooli õpetaja andis meile vanaaegse koolitunni. Kirjutasime sullepea ja tindiga. Saime ka koolitunnistused, kus olid hinded: nõrgapoolne, üsna hea. Nägime õpetaja Lauri tuba tema vahakujuga, köstri eluruume, vanaaegsete koolipinkidega klassituba, internaadiruume. Jalutasime sauna juurde, kus Toots Kiirele sauna küttis. Palamuselt jäi palju ilusaid muljeid.

Käisime ka Kuremäe nunnakloostri. Kahju oli vaadata väga noori tüdrukuid, kes põlvitasid ja suudlesid põrandat.

Õhtuks jõudsime Narva-Jõesuusse. Ööbisime ühes korpuses, mis ei vastavat euronõuetele, aga meile käis küll.

Järgmisel päeval sõitsime Narva. Ei oleks uskunudki, et Narvast on saanud nii ilus linn. Meil oli giidiks väga tore neiu, kes rääkis hästi eesti ja vene keelt. Ta väitis muuhulgas, et pärast Narva pommitamist jäi seal ellu ainult kaks eestlast! Sõitsime koos giidiga Narva linna risti ja põiki läbi. Tagasiteel põikasime veel Orule kunagise president Pätsi residentsi. Käisime põhjarannikul, Ontika paekaldal jne.

Õhtul tagasi Võrru jõudes olime puruväsinud ja oma voodis uinumine oli kõigest parem.

***Suur aitäh Võrumaa Puuetega Inimeste Koja esimehele Avole ja perenaisele Tamarale, kes selle reisi korraldasid ja ka meid kaasa võtsid!***

***Kõikide ürituste eestvedajaks on olnud meie ratastooliklubi esimees Väino.*** Tema abiga on kohale toimetatud kõik abivajajad. Väino on meid suutnud koduseinte vahelt seltskonda tuua ja selle eest oleme talle väga tänulikud. Loodame, et ta jätkab samas vaimus.

***Soovime talle teotahet, energiat ja jõudu!***

***Võru Ratastooliklubi***

## **ÜHE VÕISTLUSE EELLUGU**

Jõgevamaa LIÜ on viimastel aastatel ikka rohkem sportlikel üritustel silma paistnud. Kuigi meie ühingu nimetuses ei ole erilist rõhku ratastoolil, on reaalses elus meil just ratastoolikasutajate hulk üsnagi määrava tähtsusega. ***Sellel suvel anti meie ühingule võimalus viia läbi Eesti Invaspordi Liidu meistrivõistluste etapp ratastoolisõidus.*** Olime juba varem sellele mõelnud, kuna oleme viimastel aastatel läbi viinud Jõgeva linnapäevade raames toimuvat Tähesõitu, mis on küll tunduvalt lühema distantliga ja ka osalejaid on vähem. Kui siis sai kaaluma hakatud võistluspaiku, langes linnas korraldamine kohe ära, kuna kilomeetri jagu normaalset asfalti oli peaaegu võimatu leida.

Järgmisena mõtlesime Põltsamaa Kuningamäe kardirada, kus sai mõne aasta eest koos lähimate maakondade esindajatega korraldatud sõpruskohtumine boccias ja ratastoolisõidus. Tollal oli aga takistuseks ratastooliga tualeti kasutamine. Sel korral läksin kohe asja kohapeale kontrollima. Seal oli olukord endine ja ka sööma pääsemisel olid paar trepiastet takistuseks. Kõige positiivsem asja juures oli aga suhtumine, et kui tarvis, teeme ära. Muidugi ei olnud nende takistuste kõrvaldamiseks vaja midagi enam kui mõned paarimeetrised lauad, et teha teisaldatav kaldtee trepile paigaldamiseks, tualeti ukseava veidi laiemaks saagida, ühe boksi vaheseina pisut lühendada ja oligi see objekt täiesti kasutatav. Lõpptulemusega olid mõlemad osapooled rahul - meie saime korraldada võistluse meile sobival rajal ja kardiraja haldajad saavad edaspidi nimetada, et neid on võimalik ka ratastoolis külastada.

***Leino Juhkam, Jõgeva Liikumispuudega Inimeste Ühingu esimees***

## ENNE SURMA POLE MÕTET SURRA

Tean *Juhan Nurmet* üle kahekümne aasta. Oleme kohtunud mitmesugustel invaüritustel. Juhan vaatab kõnelejaid ja kuulab räägitut tavaliselt tõsise moega, kuni ühel hetkel märkad muigevarju ta silmis ja suunurgas. Ja siis see tuleb – väike tähelepanek, mis tõmbab pilvede lähedale lennanud jutu maapinnale tagasi või seab seletajale silme ette peegli ja sealt vaatab vastu tavaline tiibadeta inimene. Nüüd Juhanit tema kodus külastades küsingi hakatuseks, kas tõenäakimine on talle harjumus, tuleneb see kasvatusesest või on aastatega kätte võideldud luksuses.

*"Noh, ma pean end ikka piisavalt sõltumatuks, vähemalt selles seltskonnas, kus ma niisuguseid repliike viskan"*, väidab Juhan. Ja lisab, et omaarust teeb ta küll nalja, aga mitte alati ei saada sellest aru ja teinekord pannakse isegi pahaks. Tegelikult on see mõeldud heatahtliku huumorina, millel on siiski tera sees, mingi intrigeeriv nüke, mis inimestele meelde jääks ja neid pärast selle üle mõtlema paneks. Nõnda siis annab Juhan oma naljade kaudu lihtsalt ühe vaatenurga asjadele lisaks. Talle meenub meie jutu käigus üks kaunis kõrge kõnetool, kus koos välismaalt tulnud tarkadega räägiti seadusloome süvalaiendamisest, mis tähendanud seda, et seadusi tuleb teha nii, et need hõlmaksid võimalikult laia elanikkonda. Ei saanud Juhan jätta ütlemata, et see lugu tundub talle jalgratta leiutamisenä, sest meie seadused on ju enamjaolt kõik "süvalaiendatud". Pärast astunud keegi korraldajaist ligi ja öelnud, et tõsi mis tõsi, ainult et nemad ei saa seda öelda. Niisiis on need Juhani naljad pisut ikkagi ka luksuses. Edasi läheb meie vestlus tõsisemaks.

Igal inimesel on oma lugu. Kaheksateistkümnenda eluaastani liikus Juhan Nurme omal jalal, nüüd juba mitukümmend aastat ratastooli abil. 2003. aastal kirjutas ta Eesti Lihasehaigete Seltsi kogumikus "Minu elu": *"Nelikümmend viis aastat tagasi Maarjamõisa kliinikumi närviosakonnas arvasin, et elu on läbi. Minu lüüsimast oli opereeritud, et lapsena põetud luutuberkuloosi tagajärjel seljaajule tekkinud surve kõrvaldada. Lõikus pidi kaotama arenema hakanud nõrkuse jalgades. Mõni päev pärast lõikust, kui kõrge haavapalavik ja valud järele andsid, märkas, et ei saa jalgu liigutada. Mulle öeldi, et lõikus põhjustas verevalu (arstide keeles hematoomi) seljaajju. Kui ajurakud viieks minutiks hapnikuta jäävad, siis nad surevad. Käsud peaaugust ei lähe vigastatud seljaajust läbi, aistingud – valu-, külma- ja soojatunne – ei jõua peaaugju. Närvid kasvavad aga üks millimeeter aastas (nüüd tean, et närvirakud ei taastu). Kahe nädala pärast viidi mind uuesti lõikuslauale. Operatsiooni järel paigutati haava kummivoolik, mille kaudu seisev veri sai välja voolata. Miks seda esimesel korral ei tehtud?"*

*Kogu minu senisele elule oli kriips peale tõmmatud. Rämpina Aiandustehnikumi lõpetavad nüüd kursusekaaslased ilma minuta. Unistus Tartu Ülikooli loodusteaduskonnast ja tulevases teadlasekarjäärist jääbki unistuseks. Halvatul pole tulevikku. Ega vist elupäevigi pikalt..."*

Oma eeltoodud küsimusele pole Juhanil vististi tänapäevani vastust, ometi ei ole ta oma elus üksnes ohakaid noppinud. Vähemalt niimoodi paistab see väljastpoolt. Sellest pisut hiljem. Kui õnnetus on juhtunud, on arvatavasti vaja kõigepealt hakata iseendaga, oma mõtlemisega tööle, oletan. Juhan pole nõus: *"Ei tea, võib-olla see areng on väheke teistmoodi. Kõigepealt loodetakse terveks saada. Mõited veel kui terve inimene, lased ennast ravida, teed ravivõimlemist ja igasuguseid jõuharjutusi, saateks sõnad – harjuta, harjuta, harjuta, küll tasapisi taastub. Aga kui sa oled juba kolm-neli aastat harjutanud ja lootnud, siis tekib kahtlusi ja hakkad muu elu peale mõtlema. Ei ole nii, et saan terveks ja siis elan edasi. Algul mõited veel, et võib-olla ma saan natukene paremaks, ei jää päris halvatuks, ja mida siis võiks teha. Aga tasapisi hakkad oma elu teisiti sättima. Minu puhul oli nii, et kõigepealt lõpetasin keskkooli, siis läksin ülikooli. Algul oli suuri kahtlusi, kuigi kõik õpetajad ja kasvatajad veensid mind edasi õppima. Lõpuks sain isegi aru, et ega ma muud suurt teha saagi kui õppida. Sel ajal vähemalt. Ja nii ma astusin kaugõppesse Tartu Ülikooli eesti keele erialale. Oleksin muidu läinud bioloogiat õppima, mis oli mu huviala ja millega ma olin tegelnud, õppisin ju enne Rämpinas, aga et praktikumid ei tulnud enam kõne alla, siis jäid üle ainult keeled."*

Tol ajal, kuuekümnendatel, pidi ratastoolis üliõpilane olema meil vägagi erandlik nähtus, oletan. Juhan Nurme teeb asja lihtsamaks: *"Ma olen ainult kaks korda ülikoolis käinud – diplomitöö kaitsmise ajal ja diplomi kättesaamisel. Eksameid võtsid õppejõud mult vastu Tartu Sanatoorses Koolis, mille olin lõpetanud ja kuhu sõitsin sessioonide ajaks. Ülikoolist oli sinna ligi tulla."* Tagantjärele on Juhan tänulik ühele vanemal kursusel õppinud tütarlapsel, kellelt sai konspekte. Loomulikult tuli ka väga palju lugeda ja selle jutu juures mõtleb Juhan, et ta ei ole vist korralikult tänanudki oma tädi, luuletaja Minni Nurmet, kes teda sageli vaatamas käis ja kirjandusega varustas. Küllap mõistis tädi teda sõnadetagi ning rõõmustas vennapoja heade õpitulemuste üle. Stuudiumi ajal oli Juhan Nurme elanud Tallinnas Põllu tänava Tuberkuloosidispersanis, saanud ka mingit ravi, aga pärast ülikooli oli vaja oma elamist. Korterijärjekorrad olid mõistagi mõõtnud ja jäi üle oma rahaga ehitamine ehk kooperatiivkorter. Ema tuli appi, andis sissemaksuraha ja ühel hetkel võis Juhan oma koju sisse kolida. Järgmine tähtis asi oli töö. Kusagilt oli ta lugenud, et Valdo Pant otsib oma kuulsa saatesarja jaoks sõjalaase kirjanduse tõlkijat. Juhan pakkus ennast. Tulemuslikult. Aga see oli siiski juhuslik sissetulek, oli vaja leida püsivam töö. Siingi oli Pant abiks. Ta tundis paljusid ja peatselt leiti kirjastuses "Valgus" vakantne korrektorikoht. See sobis üsna hästi, kuni Eesti Energiajärelevalve direktor Enn Kallikorm, Juhani majanaaber, teda oma asutusse kutsus. Sellest kirjutab Juhan Nurme eelnimetatud kogumikus "Minu elu" (mille ta ka ise on toimetanud): *"Olin kõhklemata nõus. Korrektoriamet, mis nõudis äärmist tähelepanelikkust ja mitte raasugi mõistust, oli mind ammu ära tüüdanud. Et säilitada enesest lugupidamist, olin õhtuti tõlkinud ajalehtedele populaarteaduslikke lugusid venekeelsetest väljaannetest. Vahel olin saanud eestindamiseks mõne raamatu Eesti Raamatu lastekirjanduse osakonnast. Minu eesti keele oskus ja tõlkijakogemus Enn Kallikormi huvitasidki. Pidin hakkama nende juhendmaterjalide keelt kohendama ja vajaduse korral venekeelseid normmaterjale tõlkima. Kui ma aga peainseneri ühe kirjatüki olin hoole ja armastusega ladusalt loetavaks lihvinud, vihastas mees minu rohkeid parandusi nähes nõnda, et suunas mind tööle teise osakonda, kus hakkasin koostama ja täpsustama elektritarbijate nimekirju, tegema masinakirjatöid ja muud, mida kodus teha sai."* Näib, et siinkohal tulid head kutseoskused (ehk teisisõnu – tõerääkimine) kahjuks. Mõõdusid aastad, seegi töö sai otsa ja huvitav küll – järgmine oli taas käega katsuda. Nimelt oli Juhan Nurme jõudnud ühel sünnipäeval öelda, et vajab töökohta ning nädala pärast oli see olemas. Olgu öeldud, et Tallinna Tehnikaülikooli kirjastusosakond vajab tema teeneid tänini.

Nagu alguses mainitud, olen Juhan Nurmet aastate jooksul kohanud paljudel üritustel, sageli on ta olnud korraldajate hulgas. Ühingu tegevusega on ta samuti lähedalt kokku puutunud, kuuludes vahepeal koguni kolme mittetulundusühingu juhatusse. Ta on koos Jaak Võsaga sõdinud invataksu ja isikliku abistaja teenuse eest, teinud kaasa kunagistel kuulsatel "Automi" rallidel, kümnel aastal ratastoolis ümber Tallinna vanalinna sõitnud, harrastanud ratastoolitantsu ja palju muud.

Juhan elab üksi, aga ta pole mitte alati üksi elanud. Tal on omaksed ja sõbrad. Mõistagi on olnud kaotusi, aga aeg teeb oma töö ja inimene harjub kõigega või peaaegu kõigega. Oma praeguse elukorraldusega on ta rahul. Mis tulevik toob, eks näe, vanemas põlves on üllatused enamasti miinusmärgiga, naerab ta ise ja ütleb, et enne surma pole mõtet surra. Lõpetuseks tsiteerin veelkord Juhani raamatust "Minu elu": *"Suvel tegin Pirital viimase ratastoolisõidu. Leidsin, et on aeg hakata otsi kokku tõmbama..."*

*Mulle jäi toimetajatöö, suvekodu, mille aed nõudis jätkuvalt hoolt ja kuhu lõputult sai midagi istutada. Mulle jäi viljade noppimise mure ja rõõm. Ka armastus pole mu hingest kadunud. Ta pesitseb seal edasi. Ja otsib väljapääsu. Kuid aina raskem on leida inimest, kellele minu armastus korda läheb."*

**Liina Kusma**



## MEENUTUSI SUVELAAGRIST KARUJÄRVEL

*Aeg lendab... aastaajad vahelduvad, iga inimene ootab jõule ja jaanipäeva ning samuti oodatakse ka jaanipäevajärgset Eesti Liikumispuuetega Inimeste Liidu suvelaagrit Karujärvel.*

Kui iga eestlane unistab kaugetest soojadest maadest, siis meie liikumispuuetega inimeste jaoks on oma "palmisaar" Saaremaa! Seda juba 14 aastat järjest. Laagritunde saab kätte juba praamil, kus kohtad lõbusat 200-pealist reisiseltskonda ja näed sõpru, tuttavaid. Kõik on endiselt terved ja rõõmsad taaskohtumise üle. Karujärvele saabujad on julged ja tugevad, keda ei sega ilm, kõrgel mäe otsas asetsevad tualettruumid ega laurujoru, sest magada jõuab koduski. Inimesed ei kurda, vaid löövad kaasa loengutes, isetegevuses, spordis, ekskursioonil. Parim lõunasöök, suitsutatud tuulehaug ja must leib, maitseb just Saaremaal.

Seda laagrit jääb meenutama Maire Aunaste, kellega kohtumine juba praamil elevust tekitas, sest ikkagi teletäht ju. Ta rääkis siiralt ja lihtsalt, kuidas elatakse Ameerikas, kus puuetega inimestesse suhtumine ei erine millegi poolest suhtumisest tervetesse. Samas on meil harva näha ratastoolis inimesi kaubanduskeskustes, ühistranspordis, tööl. Kõlama jäid Maire õpetlikud sõnad, et kerge pole elu ilma keeleoskuseta, hariduseta ja võõral maal tuleb teha palju tööd.

Uudsena oli meie laagris karaoke laulmise võimalus, alguses ei saanud vedama ja pärast pidama. Eriti naljaks oli segakooride ülesastumine, sest julged laulsid publiku ees ja toetajad vastu publiku seast. Kui tuli ettepanek liita koorid ühendkoorideks, muutus laul võimsamaks ja lauljad julgemaks. Sooja andis kaunis lõkkevalgus, mille ümber ka tants käis. Ilmataadiga oli saavutatud Saaremaal taas kokkulepe - ilm oli kohane meie palmisaare jaoks, kus ka oma purjepaati turiste järvele viis. Kandsime hoolt, et need kaunid hetked teisigi rõõmustada võiksid - liidu kodulehelt võib neid vaadata.

Aeg kaob, muljed jäävad soojendama meid pimedatel ja hallidel talveõhtutel.

*Laagri ettevalmistamise ja suurepärase õnnestumise eest suur tänu Mairele, Aulile, Saaremaa Invaühingu töökatele inimestele ja ka kõikidele osalejatele, sest ilma nendeta poleks laagril mõtet. Peatse kohtumiseni tuleval suvel!*

*Tiiu Tiik, Tallinna Invaspordiühing*

## VIRU VALERE SUVEST

Kuigi Viru Valere tänavu ei osalenud Saaremaal Karujärve suvepäevadel ega Elva spordilaagris, oli meie ühingu liikmetel mitmeid huvitavaid ettevõtmisi. Peatume kahel üritusel, kus organiseerijate ridades olid kaastegevad meie juhatuse liikmed.

Juunikuul teisel pühapäeval *korraldasime koos kohaliku kojaga Rakvere linnapäevade raames oma traditsioonilise spordipäeva* Kastani tänaval spordikeskuse rulaplatsil. Kuna samaaegselt toimus Eesti Invaspordi Liidu ratastooli võidusõidu etapp Viljandis, jäid meie naabrid järvakad võistlustele tulemata. Keskaegses kostüümis linnapea Andres Jaadla isiklikult käis meid tervitamas ja edukat spordipäeva soovimas. Meid on õnnistatud andeka showmehe Samueliga, kes ei keeldunud ka meie meelelahutusliku spordishow juhatamisest.

Noormuusik Ilja tuleb alati rõõmuga musitseerima ja seegi kord pani ta oma abistava õla alla, et me ei peaks muretsema avalikus kohas muusika mängimise autorikaitse loa pärast. Milles siis seekord võisteldi?

Loomulikult võeti mõõtu individuaalaladel: ratastooli vigursõidus, kus igal aastal suureneb osavõtjate arv, populaarses nooleviskes ja uueks alaks oli ratastooli kõievedu. Kõievedu tundus esmalt kerge, nii mõnigi läks "mütsiga lööma", kuid võtta näpust, ala oli oodatust hoopis raskem. Publiku magnetiks kujunes kombineeritud teatevõistlus, kus osales kümme võistkonda. Suure aplausi osalisteks sai pimedate teatevõistkond, auga teenisid nad välja auhinna kui kõige eakamatest inimestest koosnev võistkond. Teatevõistluse üldvõitjaks tulid meie sõbrad-abistajad Tapa Väljaõppekeskusest. Pärast võistlusi esitas meile reibast puhkpillimuusikat Tallinna ja Tartu pimedate ühine puhkpilliorkester. Päeva lõpetasime spordikeskuses, kus autasustati võitjaid ja kus meie kehakinnituse eest hoolitsesid Virumaa Suurköögi lahked teenindajad.

**Augusti algul toimus neljandat korda "Sportlik suvelaager" koos Kutsehaigete Ühingu liikmetega.** See andis võimaluse linnast välja sõita maalilisse randa ja koos mõnusalt aega veeta. Kaks päeva Vainupea mändide all mere ääres õpetasid meile hakkama saamist ja üksteise abistamist vabas looduses. Ööbimiseks olid kahekohalised puittelgid. Päiksepaistelised päevad möödusid psühholoogi loengut kuulates, nooleviset ja *mölki* mängides, metsas mustikaid süües, mere ääres jalutades ning üksteisega suheldes.

Koos psühholoog Lea Metsisega mõtisklesime selle üle, kuidäisvereline ja rikas on inimese elu, näiteid jagus osalejate endi kogemustest.

Lektor soovitas mitte unustada selliseid lihtsaid asju nagu kallistamine, teise kuulamine, hea sõna lausumine. Mõnusale olemisele aitasid kaasa kitarril saatel lauldud laulud.

Tõeline sportlik hasart tekkis *mölgi* mängus alles siis, kui õues hakkas hämarduma. Jooksupoiss, kes numbreid hõikus, pidi õige lähedalt numbreid uurima, et mingit valskust ei tekiks ja viimaste võistlejate heitluses tuli appi võtta autotuled, sest lõkketuli ei suutnud enam mänguplatsi valgustada. Lauluõpetaja Helle Pajula ansambli lustliku pillimängu ja laulu saatel löödi tantsu ja mängiti rahvalikke laulumänge. Kõik, kes vähegi viitsisid ennast liigutada, said võimaluse aktiivselt kaasa lüüa. Laagriliste kasutuses oli ka saun, mis päeva lõpuks ootas vihtlejad, kuid sauna pääsemine ja äratulek oli nii mõnelegi kehvalt kõndijale katsumus, sest trepp oli vaatamata käsipuule raskelt ületatav. Kesköö paiku istuti veel lõkke ääres ringis, mängiti seltskondlikke mänge ja tunti mõnu soojast suveööst ning positiivsetest kaaslastest. Lõpliku punkti ühingu suviste tegevustele panime 15. septembril, kui külastasime oma sõpru Tapa Väljaõppekeskuses. Tutvusime nende hoonete, tööde, tehnika ning ajateenijate olmega ja saime kuulda lugusid välismissioonidelt.

*Jaane Aer, Elle Pohlak  
Viru Valere juhatusel liikmed*

## ÜKS PÄEV RATASTOOLIS

Tunnen Tauno Viljat (Tallinna LIÜ liige) selle kevade algusest ühe armsa koguduse kaudu. Seni ei olnud ma märganud erivajadusi, mis kaasnevad ratastoolis liikumisega. Mulle tundus, et inimesed saavad piisavalt hästi hakkama. Mingil määral lükkasin nende hakkamasaamise vastutuse ka Eesti riigi kui ühiskonna kõiki kodanikke ühendava institutsiooni kaela. Olin nende inimeste vajaduste, rõõmude ja murede suhtes jäänud külmaks.

Poole aastaga on saanud meist head sõbrad. Tauno, Raido, Marit, Marika, Allan, Elen, Kaidi ja mina moodustame lausa väikese sõpruskonna. Hoolimata sellest, et kaks inimest on oma igapäevaseks liikumiseks sunnitud kasutama ratastooli, oleme tänaseks võtnud ette mitmeid ühiseid kinoskäike, toredaid külaskäike üksteise poole, põnevaid keegliõhtuid, filmiõhtuid, reise väljapoole Tallinna jms.

Nõnda sai ka mais kokku lepitud päev, mil võtame endale kõik ühe ratastooli prooviks ja sõidame üheskoos läbi linna, proovimaks kas ja kuidas on võimalik ellu jääda inimesel, kes peab oma igapäevases liikumises kasutama ratastooli.

***Päeva põhiorganiseerijaks oli Tauno Viljat***, kes on ise ratastoolis sõitnud juba pikemat aega pärast karmi tööõnnetust ehitusel.

Pärast kooli kohtusime Tallinna PIKi maja juures Endla 59. Pea kõik said endale ratastooli, kaks neiu meie koolist (Tallinna Majanduskool) otsustasid jääda pigem jalameesteks ja toeka toetusgrupi rolli (mida meil hiljem ka tõsiselt vaja läks). Esimene tähelepanek oli see, et toolide kordaseadmine võttis omajagu aega – väljasõiduks tuli kontrollida ratastoolide sõidukindlust, et need oleksid stardiks linnatänavatele tipp-topp.

Enne starti luges Auli meile sõnad peale – jääda tähelepanelikuks ja meenutas, et ratastoolis sõitjal on tänavatel liigeldes jalakäija õigused.

Meie marsruudi esimeseks sihtpunktiks sai bensiinijaam, et kontrollida igaks juhuks ratastoolide kummid üle ja jõuda Kristiine Keskusesse. Esimesed raskused tulid juba esimesel teeületusel. Ei olnud kerge end sedakorda veel madalast äärekivist üles vinnata! Enamik sõiduteedest olid kaldu, mis tegi sõidu tasakaalus hoidmise keerukamaks... ja üldse tundus see enese transportimine puhtalt käte abil raske ja kohmakas! Tuli arvestada oma liiklusvahendi laiust ja eessõitva ratastooli tempot. Mõõduvad inimesed olid kergelt üllatunud, et me sellise suurema seltskonnaga

(8 ratastoolil koos kahe saatjaga) mööda linna kihutame.

Tõeline proovikivi oli Kristiine Keskuse esise ristmiku ületamine. Tipptunni ajal ristmikku ületava rahvamassi keskel jääb jalakäijatele mõeldud asfaltaartel ratastooli jaoks vähe ruumi. Õnneks olid inimesed väga mõistvad ja andsid ratastoolidele heatahtlikult teed. Lõpuks jõudsimegi Kristiine Keskusesse.

Üks sõpradest lendas vastu äärekivi sõites ratastoolist välja ning usutavasti olid mitmed autojuhid üpris üllatunud, kui sõber püsti hüppas, ratastooli püsti seadis ning sellega taas edasi sõitis. Kristiine Keskuses tegime paar ringi läbi kahe korruse ning põikasime ka toidukaupade osakonda. Siinkohal väärib veel ära märkimist fakt, et just sel päeval juhtus sealne lift katki olema ja Tauno mainis, et see on nii tüüpiline – ratastoolis sõitva inimese argipäev...!

Sellest hoolimata saime kasutada eskalaatoreid ja pärast väikest puhkust ning muljete jagamist oli kõigil vaatamata paljudele raskustele väga hea tuju!

Järgmisena suundusime Kristiine linnaosa väiksematele tänavatele. Vöötradade äärsed kivid olid seekord juba palju kõrgemad, kuid üllatav oli, et mõni heatahtlik inimene haaras julgelt ratastooli tagant kinni ja aitas meil ilusti tänavat ületada. Meiega kaasas olnud kahest saatjaneiuust oli palju-palju abi, nendeta oleks vist sinna ristmike vahele kuhugi jäänudki. Meelde jäi ka hetk, kui mingil ajal hakkas vähest vihma sadama, ja mõttesse tuli, et kui tavainimene saab vihma puhul lihtsalt hüpata kas räästa alla või mõnest kaupluse uksest sisse, siis ratastooliga inimesel ei ole see niisama lihtne. Kuid lõpuks jõudsime ka oma sõidu alguspunkti tagasi. Rõõmsate ja õnnelikena!

See päev aitas palju rohkem mõista ratastoolis liikuvate inimeste vajadusi, muresid ja rõõme.

Lõpuks meenutan veel juhtumit ühel väikesel teeotsal.

Olime jõudmas tänava lõppu, et see siis ületada, kui keegi hõikas, et seljatagant on lähenemas auto. Kui hüüdjaja oli seda teinud ka kolmanda auto järel, kostis eestpoolt ironiline vastus: "Ma sõidan küll praegu ratastoolis, kuid ma ei ole pime!". Vahel me võib-olla arvame, et erivajadustega inimesed on kuidagi kohanematud, ei saa hakkama ning sellest järeldame, et nad on vähem väärtuslikud. Vastupidi! See, kuidas nad püüavad selles maailmas hakkama saada, äratab austust. Usume nendesse!

*Aivo Tuul,  
Tallinna Majanduskooli üliõpilane*



#### Artiklid käesolevas Infolehes

1. Hea lugeja.....Liina Kusma
2. Foorum taotleb puudetoetuste suurendamist.....Auli Lõoke
3. Suviseid sõnumeid:  
Sportlik rehabilitatsioon Soomes.....Kersti Puusild  
Suvi Lääne-Harjumaa Invaühingus.....Maia Seeper, Lea Kõre  
Võru Ratastooliklubis.....Võru Ratastooliklubi  
Ühe võistluse eellugu.....Leino Juhkam
4. Enne surma pole mõtet surra.....Liina Kusma
5. Meenutusi suvelaagrist Karujärvel.....Tiia Tilk
6. Viru Valere suvest.....Jaane Aer, Elle Pohlak
7. Üks päev ratastoolis.....Aivo Tuul

**Infolehe toimetanud LIINA KUSMA**